Eenheid-vormende constituering:
de nieuwe Christelijke mysteriën in Rudolf Steiners ontwerp van de constitutie van de Algemene Antroposofische Vereniging

Susan van Kempen en Ro Naastepad*
21 september 2026

In de huidige discussie over een mogelijke nieuwe contitutie voor de Algemene Antroposofische Vereniging leven veel vragen. Bijvoorbeeld: wat is de relatie tussen de *Anthroposophische Gesellschaft* van de Kerstconferentie 1923/24 en de *Verein* met de naam 'Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft' (hierna 'Verein AAG' genoemd)?** Zijn we lid van één of van twee verenigingen? En hoe is de relatie met de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap? Rudolf Steiner benadrukte de noodzaak van een "einheitliche Konstituierung"[1] – maar wat bedoelde hij daarmee? En als we met de huidige constitutie op problemen stuiten – bijvoorbeeld wanneer het 'verenigingsmatige', of juist het centralistische, onze vergaderingen domineert – ligt dit dan aan de constitutie die Rudolf Steiner ons heeft gegeven, of eerder daaraan, dat deze nog niet voldoende is begrepen en gerealiseerd?

Om antwoorden op deze vragen te vinden, hebben we geprobeerd om de constitutie die Rudolf Steiner ons op 29 juni 1924, 3 augustus 1924 en 8 februari 1925 voor de toekomst heeft gegeven, beter te begrijpen. Door de ontwerpen voor de Verein AAG, die Rudolf Steiner op die dagen heeft voorgelegd, te bestuderen, kunnen we inzicht verkrijgen in de geleding van de Antroposofische Vereniging en haar constitutie, die helpend kunnen zijn in de huidige discussie, en grondgedachten en oerbeelden ontdekken die ons de toekomst in kunnen leiden.

Door studie van de drie ontwerpen voor de Verein AAG wordt duidelijk dat de 'einheitliche Konstituierung' (de 'eenheid-vormende constituering') berust op de nieuwe Christelijke mysteriën, die door Rudolf Steiner tijdens de Kerstconferentie van 1923/24 zijn gegrondvest voor de verdere ontwikkeling van de mensheid. Deze mysteriën maken duidelijk hoe de hedendaagse beschaving door een doodspunt heen naar de opstanding moet worden geleid. Goethe noemde dit principe "stirb und werde", sterf om te worden. Met betrekking tot de constitutie betreft dit 'stirb und werde' in het bijzonder het overwinnen van het abstracte denken in het sociale leven door de mens, die in vrijheid en met vol bewustzijn eenheid in de constitutie tot stand brengt. Dit zal echter afhangen van of de mens het 'Ken uzelf naar geest, ziel en lichaam'[2] werkelijk begrijpt, en zijn eigen zichtbare en onzichtbare geledingen en de

* E-mail: <konstituieren@proton.me>.

** Ter onderscheiding van de Anthroposophische *Gesellschaft* van de Kerstconferentie 1923/24 (de mensengemeenschap) en de (juridische, exoterische) *Verein* met de naam 'Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft' (opgericht in 1925) gebruiken wij de duitse termen *Gesellschaf*t en *Verein*.

1 'Dritte ausserordentliche Generalversammlung des Vereins des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft', 29. Juni 1924, in: Rudolf Steiner (1987) *Die Konstitution der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft und der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft* (GA 260a), S. 501.

geledingen van de Anthroposophische Gesellschaft uit vrije wil tot een harmonieuze eenheid kan verenigen. Met betrekking tot de statuten is de opgave om de doodskrachten inherent aan het abstract-juridische en programmatische denken te overwinnen door de opstandings-krachten in de nieuwe mysteriën.

In het volgende beschouwen we allereerst de opstandingskrachten in de ontwerpen van de Verein AAG van 29 juni 1924, 3 augustus 1924 en 8 februari 1925, en vervolgens in de 'einheitliche Konstituierung' van de Hogeschool, de Anthroposophische Gesellschaft en de Verein AAG, waarbij we ook zullen ingaan op de rol en de betekenis van vrijheid in deze drie gebieden.

Opstandingskrachten in het ontwerp van de Verein AAG van 29 juni 1924

Tijdens de Kerstconferentie van 1923/24 werd door de individualiteit van Rudolf Steiner de antroposofische beweging – de spirituele stroming – verbonden met de aardse *Anthroposophische Gesellschaft*. De oude vorm van de Anthroposophische Gesellschaft werd ontbonden en er werd een nieuwe vorm opgericht. Al op 27 december 1923 verklaarde Rudolf Steiner dat het de komende dagen de taak zou zijn om "tussen de Vorstand, die zich gevormd heeft, en de Goetheanum-Bauverein de passende relatie tot stand te brengen"[3]. Het duurde echter nog een half jaar voordat dit voornemen op 29 juni 1924 tijdens de derde buitengewone algemene vergadering van de Vereniging van het Goetheanum kon worden uitgewerkt.

Door de Kerstconferentie was een poging gedaan, "een nieuwe geest in de *Gesellschaft* te brengen", en het was te hopen,

> "[...] dat men zou begrijpen, van welke aard deze nieuwe geest is: dat hij een geest van levendigheid is, in tegenstelling tot de geest van abstracties, dat hij een geest is die niet tot het hoofd, maar tot de harten wil spreken. Daarom is deze Kerstconferentie voor de antroposofische zaak eigenlijk ofwel niets, ofwel alles. Zij zal niets zijn als zij geen voortzetting vindt, als zij een feestelijkheid was, waarbij men zich zo een beetje heeft verheugd; daarna vergeet men het geheel en leeft men in de oude sleur verder."[4]

2 ‚Grundsteinlegung der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft', 25. Dezember 1923, 10 Uhr vormittags', in: Rudolf Steiner (1994) *Die Weihnachtstagung zur Begründung der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft 1923/24* (GA 260), S. 66.

3 ‚Fortsetzung der Gr*ündungsversammlung'*, 27. Dezember 1923, 10 Uhr vormittags', in: Rudolf Steiner (1994) *Die Weihnachtstagung zur Begründung der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft 1923/24* (GA 260), S. 110. ‚Goetheanum-Bauverein': kurz für den *Verein des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft*, den ehemaligen Johannesbau-Verein (gegründet am 9.5.1911 und umbenannt am 1.11.1918).

4 'Ausführungen über die Weihnachtstagung in Stuttgart', 6. Februar 1924, in: Rudolf Steiner (1987) *Die Konstitution der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft und der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft* (GA 260a), S. 176–177.

Nu zou mogelijk gemaakt moeten worden, dat deze geest werkzaam kon worden binnen de Antroposophische Gesellschaft en in de wereld. Aan het begin van de derde buitengewone algemene vergadering van de *Verein des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft* op 29 juni 1924 verklaarde Rudolf Steiner:

> "Dan zal het echter nodig zijn dat, vanuit de gehele geest van de Anthroposophische Gesellschaft, zoals deze nu bestaat, deze Anthroposophische Gesellschaft fungeert als de daadwerkelijk geregistreerde, in het handelsregister ingeschreven *Verein*, en dus naar buiten toe die instelling is, die alles hier in Dornach te vertegenwoordigen heeft. Het zal dus nodig zijn dat daar zal bestaan, de Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft als in het handelsregister ingeschreven *Verein*."[5]

In de constitutie, die Rudolf Steiner de Algemene Antroposofische Vereniging gegeven heeft, kunnen we de opstandingskrachten, die de nieuwe geest van de Anthroposophische Gesellschaft vertegenwoordigt, ontdekken in de wijze waarop Rudolf Steiner de Verein AAG heeft vormgegeven.

Als we ervan uitgaan dat Rudolf Steiner op 29 juni 1924, ofwel "vanaf het allereerste begin de officiële registratie van de Allgemeine Antroposophische Gesellschaft, opgericht tijdens de Kerstconferentie, beoogde"[6], dan had de Anthroposophische Gesellschaft van de Kerstconferentie met de volledige statuten van de Kerstconferentie in het handelsregister moeten worden ingeschreven.

De inschrijving van de Verein AAG in het handelsregister betekende echter dat de Anthroposophische Gesellschaft werd binnengevoerd in het 'rijk van de vorst van deze wereld' – de wereld waarin de mens, "naarmate hij zijn intelligentie steeds meer voor zichzelf gebruikt, zich met Ahrimanische wezens zal moeten uiteenzetten, en aan hen vervallen kan wanneer hij een verbinding met hen aangaat"[7]. De esoterische reden voor de oprichting van een 'exoterische', juridische, in het handelsregister ingeschreven Verein was dat de Anthroposophische Gesellschaft haar belangrijkste taak in dit rijk heeft:

> "Daarom moet ook de mensengemeenschap, die in de geest van de Christelijke mysteriën haar geestelijke missie binnen de huidige beschaving wil vervullen, bewust de sfeer van de dood binnentreden, om ook daar haar innerlijke verbondenheid met de Christusimpuls, de bron van de opstandingskrachten in de aardse wereld, te tonen."[8]

---

5 Rudolf Steiner, 29. Juni 1924, GA 260a, S. 503.
6 Sergej O. Prokofieff (2023) 'Zur Frage der «Konstitution» der Anthroposophischen Gesellschaft', in: *Menschen Mögen Es Hören* (2. durchgesehene und erweiterte Auflage), Verlag Freies Geistesleben, Anhang II, S. 803.
7 'Michaels Erfahrungen und Erlebnisse während der Erfüllung seiner kosmischen Mission', in: Rudolf Steiner (1998) *Anthroposophische Leitsätze* (GA 26), S. 89–90.
8 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 804).

Om in dit rijk werkzaam te kunnen zijn, moesten eerst de doodskrachten binnen de ‘fysieke’ (juridische) structuur van de Anthroposophische Gesellschaft zelf overwonnen worden. Wat voor krachten zijn dit?

In zijn voordrachten over het sociale leven legt Rudolf Steiner uit dat in onze tijd, in het bijzonder in het Westen, het denken van het Oudtestamentische wereldbeeld, “het spook van het Romanisme”[9], dat een “Jahweh-denken”[10] is, het “nog niet doorchristelijkte denken”[11] overwonnen moet worden. Dit wordt overwonnen doordat, in plaats van de wet, de mens *als mens*, uit vrije wil de verbinding tot stand brengt tussen zijn drie geledingen, en in het sociale, tussen de drie geledingen van de samenleving[12]. Het is nodig,

> “[...] dat wij inzien, dat alleen dat heilzaam kan zijn, wat uit de vrije beslissing van de vrije mensenziel voortkomt; dat waartoe de mens zelf besluit, waartoe de mens komt door de overwegingen van zijn denken, door de overwegingen van zijn hart, en bovenal door inzicht. Daarop komt het aan.”[13]

Als de volledige statuten, zoals ze op de Kerstconferentie waren gegeven, in het handelsregister hadden kunnen worden ingeschreven, dan was in het wereldlijke recht iets heel bijzonders geschied. Dan waren ‘levende’ statuten ingeschreven, gegrond in de opstandingskrachten van de nieuwe Christelijke mysteriën; dan zou de zon zijn opgegaan in het verenigingsrecht.

Deze inschrijving kwam echter niet tot stand, omdat notaris en griffier E. Altermatt, met wie alle besprekingen over de inschrijving in het handelsregister werden gevoerd, van mening was “dat de statuten van de Kerstconferentie niet in overeenstemming waren met de Zwitserse wetten voor de inschrijving van vergelijkbare verenigingen”[14]. Een van de bezwaren was,

> “[...] dat in de statuten [van de Kerstconferentie] sprake was van het ‘vormen’ van het bestuur en niet van de verkiezing ervan. Een ander bezwaar betrof de – naar de mening van de ambtenaar – nogal ‘omstandige’ en onvoldoende concrete beschrijving van de doelstellingen en taken van de Vereniging. En er waren nog meer formele eisen. – In 1963 legde het bestuur in het Goetheanum de statuten van de Kerstconferentie opnieuw voor aan Zwitserse ambtenaren. Hun antwoord luidde: «Als statuten konden ... de ‘Principes van de

9 „ ... das Gespenst des alten römischen Reiches ... das Gespenst des Romanismus ... Das ist ein Produkt ganz und gar noch der lateinischen Denkweise der vierten nachatlantischen Kultur. Das ist nichts, was lebt, das ist etwas, was spukt wie das Gespenst eines Verstorbenen“ (Rudolf Steiner (1990) *Die soziale Grundforderung unserer Zeit. In geänderter Zeitlage* (GA 186), 29. November 1918, S. 19).
10 Rudolf Steiner, 29. November 1918, GA 186, S. 28.
11 Rudolf Steiner, 29. November 1918, GA 186, S. 26.
12 Het economisch leven, het rechtsleven en het geestesleven.
13 Rudolf Steiner, 29. November 1918, GA 186, S. 22.
14 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 808).

> Antroposofische Vereniging' in geen geval voldoen aan de eisen van het Handelsregister» (*Mitteilungsblatt* Nr. 20 vom 17.5.1964)."[15]

De Statuten van de Weihnachtstagung werden niet in het Handelsregister ingevoerd omdat Rudolf Steiner niet bereid was om ze aan het verenigingsrecht aan te passen:

> "Elk compromis was hier uitgesloten, want het ging hier niet om een juridische, maar om een geestelijk-sociale realiteit."[16]

Rudolf Steiner omschreef de statuten van de Kerstconferentie eens als een beschrijving of 'schildering', die in plaats van een juridisch statuut zou moeten treden:[17]

> "Zij moeten in esoterische zin worden beschouwd als de 'beschrijving' of 'schildering' van de voorwaarden waaronder dit wezen [Antroposofia] kan incarneren in de zielen van alle mensen die als haar leerlingen samen op aarde werkzaam zijn."[18]

Wanneer tijdens de Kerstconferentie zelf iets aanwezig was, "dat rechtstreeks uit de geestelijke wereld kwam"[19], en wanneer de grondslag van de statuten van de Kerstconferentie ligt "in de inzichten in de geestelijke wereld, die leven als antroposofie"[20], dan konden geen compromissen worden gesloten met betrekking tot de geest van de statuten van de Kerstconferentie[21] – zoals ook blijkt uit de statuten van de Kerstconferentie zelf.[22]

Een tweede bijzonder kenmerk van de Verein AAG van 29 juni 1924, dat ons inziens eveneens samenhangt met de opstandingskrachten in de nieuwe Christelijke mysteriën, zijn de vier onderafdelingen.

---

15 Prokofieff (2023, Anhang II, Anmerkung 5).
16 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 829).
17 „Eine Beschreibung dessen, was Menschen in einem rein menschlichen Lebenszusammenhang – als Anthroposophische Gesellschaft – vollbringen möchten, solle an die Stelle eines solchen «Statuts» treten" (Rudolf Steiner, *Nachrichtenblatt* 13.1.1924, in: GA 260a, S. 29). "Als «Statut», das aber kein «Statut», sondern die Darstellung dessen sein soll, was sich aus einem solchen rein menschlich-lebensvollen Gesellschaftsverhältnis ergeben kann ..." (GA 260a, S. 29).
18 Sergej Prokofieff (1998) 'Das Studium der Geisteswissenschaft als Begegnung mit dem lebendigen Wesen Anthroposophia', in: *Die himmlische Sophia und das Wesen Anthroposophie*, 2. durchgesehene und ergänzte Auflage, Dornach: Verlag am Goetheanum, Teil I, S. 33.
19 Rudolf Steiner, 29. Juni 1924, GA 260a, S. 92.
20 'Die Bildung der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft durch die Weihnachtstagung 1923', GA 260a, 13. Januar 1924, S. 27.
21 In seinem Karma-Vortrag vom 22. Juni 1924 spricht Rudolf Steiner von „Verantwortlichkeitsgefühl gegenüber den Mitteilungen aus der geistigen Welt". Siehe Rudolf Steiner (1988) *Esoterische Betrachtungen karmischer Zusammenhänge*, Zweiter Band (GA 236), 22. Juni 1924, S. 255.
22 Siehe §13 der Weihnachtstagungsstatuten, der lautet, daß jede Arbeitsgruppe ihre eigenen Statuten bilden kann, „nur sollen diese den Statuten der Anthroposophischen Gesellschaft nicht widersprechen" (GA 260).

De Verein AAG als 'fysieke' uitdrukking van de drieledige mens en zijn ontwikkelingsweg

Bij de grondsteenlegging op 25 december 1923 verwees Rudolf Steiner naar een van zijn belangrijkste geesteswetenschappelijke onderzoeksresultaten, namelijk zijn ontdekking van de drieledigheid van het fysieke lichaam van de mens. Op dit beeld is de Antroposofische Vereniging tijdens de Kerstconferentie gegrondvest, en we vinden het terug in de woorden van de grondsteenspreuk. Het beeld van de mens die

> "– doordat hij op de juiste wijze … door het doorleven van zijn hart met antroposofie, deze driegeleding op de juiste wijze in zich opneemt – … beseft … wat hij eigenlijk doet, wanneer hij, terwijl de wereldgeesten hem bezielen, zich door zijn ledematen in de ruimtelijke uitgestrektheid plaatst ... [en] het wonderbaarlijke mysterie erkent dat heerst tussen longen en hart ... doordat dit op wijsheidsvolle wijze door het hart als kennisorgaan wordt begrepen ... [en] op de juiste manier voelend waarneemt wat zich openbaart in zijn hoofdsysteem, dat daar rust op zijn schouders, ook wanneer hij loopt … zich voelend in zijn hoofdsysteem, de hartewarmte uitstortend in zijn hoofdsysteem …"[23];

het beeld van de mens die, doordat hij deze driegeleding vat, "zichzelf zal kennen als individueel vrij mens in het heersende goddelijke werk van de kosmos, als wereldmens, als individuele mens in de wereldmens, werkend als individuele mens in de wereldmens voor de toekomst van de wereld".[24]

Als dit beeld van de drieledige mens – die zijn drie zielekrachten zuivert doordat hij de grondsteenspreuk beschreven geestelijke weg volgt, en dan uit vrije wil als individueel mens in de wereldmens werkt voor de toekomst van de wereld – aan de Anthroposophische Gesellschaft en aan de grondsteenspreuk ten grondslag werd gelegd, hoe zou het dan anders kunnen zijn, dan dat ook de Verein AAG hiervan een uitdrukking is?

Op 29 juni 1924 maakte Rudolf Steiner duidelijk dat er binnen de Verein AAG vier onderafdelingen zouden moeten worden gevormd: de Anthroposophische Gesellschaft in engere zin, de Filosofisch-Antroposofische Uitgeverij, de Verein des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft, en het Klinisch-Therapeutische Instituut.

Verein met de naam 'Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft': de vier onderafdelingen zoals genoemd op 29 juni 1924			
Anthroposophische Gesellschaft in engere zin	Filosofisch-Antroposofische Uitgeverij	Verein des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft	Klinisch-Therapeutisch Instituut

23 Rudolf Steiner, 25. Dezember 1923, GA 260, S. 62–63.
24 Rudolf Steiner, 25. Dezember 1923, GA 260, S. 63.

Het ging hier niet om “zomaar een aantal uiterlijke structuren”[25]. In de vier onderafdelingen kunnen we de drieledige mens herkennen die Rudolf Steiner op 25 december 1923 als basis voor de Antroposofische Vereniging heeft gelegd – met het verbindende vierde element. Rudolf Steiner sprak van “vier stromingen, die daar zijn”[26], die Sergej Prokofieff in verband brengt met de “vier wereldprincipes die alle ontwikkeling sturen”:

> “In de Christelijke esoterie worden deze vier principes voorgesteld in de imaginatie van de Engel (de ideale mens), de Leeuw, de Stier en de Adelaar (zie hierover ook GA 112, 26-6-1909).”[27]

Occult beschouwd ziet Prokofieff achter de Filosofisch-Antroposofische Uitgeverij, die tot taak heeft de geestelijke gedachten in de wereld te verbreiden, het principe van de Adelaar; achter de Verein des Goetheanum, met haar doel om het Goetheanum als zichtbaar centrum van het moderne geestesleven op te richten, het principe van de Leeuw; en achter het Klinisch-Therapeutisch Instituut, met zijn medische opgave, het principe van de Stier. De Anthroposophische Gesellschaft in engere zin (de Kerstconferentie-Gesellschaft) zou het spiegelbeeld van de Engel of de ideale mens op het fysieke vlak moeten worden.

Drie zielekrachten – Adelaar, Leeuw, Stier, denken, voelen en willen, en vanuit het gezichtspunt van de grondsteenspreuk, de drie oefeningen van het Geest-schouwen, het Geest-bezinnen en het Geest-herinneren – geestelijk verenigd door het samenvoegende principe van de Engel of de ideale mens, vertegenwoordigd door Rudolf Steiner als vertegenwoordiger en geestelijk leider van de Antroposofische Vereniging.[28]

De drie zielekrachten, de drie oefeningen van de grondsteenspreuk, en de vier Christelijke wereldprincipes			
Het principe van de Engel of de ideale mens	Adelaar Denken	Leeuw Voelen	Stier Willen
Christus-Zon	*Geest-schouwen*	*Geest-bezinnen*	*Geest-herinneren*

Wat gebeurde er na 29 juni 1924? Zijn de opstandingskrachten van de nieuwe Christelijke mysteriën ook te herkennen in de ontwerpen van de Verein AAG van 3 augustus 1924 en 8 februari 1925?

25 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 805).
26 Rudolf Steiner, 29. Juni 1924, GA 260a, S. 504.
27 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 805). Siehe auch: Rudolf Steiner (2007) *Das Johannes Evangelium* (GA 112), 26. Juni 1909.
28 Prokofieff (2023) S. 806.

Van 29 juni 1924 naar 3 augustus 1924 en 8 februari 1925

Op 3 augustus 1924 volgde een nieuw ontwerp, ditmaal voor een Verein AAG die niet de statuten van de Kerstconferentie zou krijgen. Maar de drieledigheid, verhoogd door het vierde principe, vinden we ook in het op 3 augustus 1924 geschetste statutenontwerp terug (de vier onderafdelingen worden nu afdelingen genoemd).[29] De basisgedachte is dezelfde als op 29 juni: er zou een *Verein* worden opgericht die in het handelsregister zou worden ingeschreven en die vier afdelingen zou krijgen. Ook deze vereniging werd echter niet geregistreerd – om redenen die tot op de dag van vandaag onduidelijk zijn gebleven, aangezien er geen notulen van de bespreking van dit ontwerp beschikbaar zijn.[30]

En op 8 februari 1925 volgde uiteindelijk een uitvoerig ontwerp voor een Verein AAG, met statuten die meer lijken op de gebruikelijke verenigingsstatuten, maar die zich onderscheiden door de vier onderafdelingen. De eerste onderafdeling heet nu de ‘Administratie van de Anthroposophische Gesellschaft’, en de derde de ‘Administratie van de Goetheanum-bouw“.[31]

Verein met de naam met de naam ‘Allgemeine Anthroposophische Gesellschaft’: de vier onderafdelingen zoals genoemd op 8 februari 1925			
Administratie van de Anthroposophische Gesellschaft	Filosofisch-Antroposofische Uitgeverij	Administration des Goetheanum-Baues	Klinisch-Therapeutisch Instituut

Deze Verein AAG van 8 februari 1925, die op 3 maart 1925 in het handelsregister werd ingeschreven, heeft tot grote verwarring geleid, met name wat betreft de relatie met de Verein des Goetheanum (de voormalige ‘Bauverein’).

Verwarring

De Verein AAG van 8 februari ontstond door wijziging van de naam en omzetting van de statuten van de toen nog als Verein bestaande *Verein des Goetheanum der Freien Hochschule*

29 Siehe ‚Entwurf von Statuten der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft für das Handelsregister in der Handschrift der Schriftführerin Dr. Ita Wegman mit handschriftlichen Ergänzungen Rudolf Steiners‘, ‘Satzungen vom 3. August 1924’, GA 260a, S. 548−549.

30 Es wird zwar behauptet, daß die Eintragung nicht erfolgen konnte, weil bei der Gründung dieses Vereins, aufgrund der Übertragung des Eigentums vom Verein des Goetheanum auf den Verein AAG, eine hohe Steuer hätte gezahlt werden müssen. Es ist jedoch schwer vorstellbar, dass Rudolf Steiner dieses Problem nicht vorausgesehen hätte. War eine Eigentumsübertragung erforderlich? Könnte der Verein des Goetheanum, *mit* seinem Eigentum, nicht zu einer Abteilung des Vereins werden?

31 ‘Vierte ausserordentliche Generalversammlung des Vereins des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft’, 8. Februar 1925, in: Rudolf Steiner (1987) *Die Konstitution der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft und der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft* (GA 260a), S. 559−566.

für Geisteswissenschaft. De omzetting van de *Verein des Goetheanum* in de *Verein AAG* heeft veel vragen opgeroepen. Men hoort vaak zeggen dat we ons sinds 8 februari 1925 – of sinds 3 maart 1925, toen de Verein AAG in het handelsregister werd ingeschreven – in de rechtslichaam van de Verein des Goetheanum (de voormalige 'Bauverein') bevinden. De constitutie van 8 februari 1925 wordt niet zelden vergeleken met de 'gemengde koning' uit Goethes 'sprookje' over de groene slang en de schone lelie – de vierde koning, in wie de drie zielekrachten, vertegenwoordigd door de gouden, de zilveren en de ijzeren koning, chaotisch zijn samengevoegd.

Schiep Rudolf Steiner op 8 februari 1925 werkelijk een 'gemengde koning' – een menging van twee organisaties: een geestelijke, ideale mensengemeenschap (de Anthroposophische Gesellschaft van de Kerstconferentie 1923/24) en een 'materiële', juridische Verein (de voormalige 'Bauverein')? Zoals wij het begrijpen, is de constitutie van 8 februari 1925 geen menging van twee organisaties. Er is slechts één Gesellschaft, de Anthroposophische Gesellschaft van de Kerstconferentie, en de *Verein AAG* (***niet*** de 'Bauverein' of de Verein des Goetheanum!) is haar 'fysieke lichaam', waardoor zij naar buiten toe vertegenwoordigd kan worden.

Uit een nadere beschouwing van de derde en vierde buitengewone algemene vergaderingen (van 29 juni 1924 en 8 februari 1925) van de Verein des Goetheanum der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft blijkt duidelijk dat de nieuwe Verein AAG niet in de rechtsvorm van de Verein des Goetheanum is opgenomen. Het is andersom: de Verein des Goetheanum is als onderafdeling opgenomen in de rechtsvorm van de nieuwe Verein AAG. De Verein AAG is tot stand gekomen door een substantiële wijziging van de statuten van de Verein des Goetheanum, waarbij deze laatste een onderafdeling van de nieuwe Verein AAG werd. De Verein des Goetheanum hield op te bestaan als in het handelsregister ingeschreven vereniging, en werd als onderafdeling met de naam 'Administration des Goetheanum-Baues' opgenomen in de rechtsvorm van de nieuwe Verein AAG.

Als vandaag de dag over deze statuten wordt gezegd dat ze ertoe hebben geleid dat het 'verenigingsmatige' ('das Vereinsmäßige') onze bijeenkomsten domineert, welk onderdeel van deze statuten zou daar dan verantwoordelijk voor zijn? De Verein AAG van 8 februari 1925 verschilt van de Verein AAG van 29 juni 1924 in zoverre, dat de statuten van de Kerstconferentie 1923/24 niet in het handelsregister zijn ingeschreven. In plaats daarvan kreeg de Verein AAG statuten die leken op de gebruikelijke verenigingsstatuten.

Het hoogste orgaan in de gebruikelijke vereniging is de algemene ledenvergadering, die het bestuur kiest en besluiten neemt met meerderheid van stemmen van de aanwezige leden; het bestuur is uitvoerend orgaan. Hier zien we de doodskrachten aan het werk: in plaats van het initiatief – het vrije initiatief in een Gesellschaft waarin het vrije geestesleven verwerkelijkt zou moeten worden – en van de relatie van mens tot mens, heerst in de gebruikelijke

vereniging het juridisch-democratische principe. Ook de statuten van 8 februari verlenen de leden stemrecht. Betekent dit dat het ‘Vereinsmäßige’ daardoor onvermijdelijk onze bijeenkomsten domineert?

De Verein AAG van 8 februari 1925 bevat ons inziens niets dat ons ervan zou moeten weerhouden de geest van de Kerstconferentie de Verein binnen te dragen, en mogelijk te maken dat deze geest in de Verein AAG en in de wereld werkzaam kan zijn.

Wat betreft het stemrecht: in zijn lezingen over de drieledigheid van de mens en de driegeleding van het sociale organisme benadrukt Rudolf Steiner de relatieve zelfstandigheid van de drie geledingen. De mens is een eenheid,

> “maar hij is het juist daardoor, doordat deze drie relatief zelfstandige geledingen harmonieus op elkaar inwerken. [...] En juist door deze relatieve zelfstandigheid werken de geledingen op de juiste wijze organisch harmonieus samen, doordat elke geleding zijn eigen specifieke kracht ontwikkelt, en daardoor een eenheid ontstaat.”[32]

Als het beeld van de toekomstige, verder ontwikkelde mens, die zijn drie fysieke systemen en drie zielekrachten, of „de aard van de Adelaar, de Leeuw en de Stier in zich verenigt … tot een harmonieuze eenheid”[33], het oerbeeld is achter de statuten van 29 juni 1924, 3 augustus 1924 en 8 februari 1925 – zou dit dan kunnen betekenen dat de afdelingen pas dán in de juiste zin als een eenheid kunnen samenwerken, “wanneer zij relatief zelfstandig hun eigen, oorspronkelijke kwaliteiten ontwikkelen”[34]? Als de onderafdelingen relatief zelfstandig moeten zijn, omdat ze specifieke vakkennis en deskundigheid vereisen, en hun eigen, interne statuten hebben, dan zouden leden bij aangelegenheden die binnen de betreffende onderafdelingen moeten worden geregeld, kunnen meedenken en meebeslissen als leden van de betreffende onderafdeling, overeenkomstig de interne statuten van die onderafdeling.

Drieheid en haar verhoging door het vierde principe

Uiteraard werd er daarbij van uitgegaan dat de onderafdelingen, net als de Verein AAG als geheel, op onbaatzuchtige wijze worden geleid – in overeenstemming met het beeld van de Engel of de volmaakte mens, die de drie geledingen in zichzelf en in de Gesellschaft harmonieus verenigt in dienst van het hogere doel, om “daar naar toe te werken, dat het inwijdingsprincipe wordt opgenomen onder de beschavingsprincipes van de cultuur”[35].

32 Rudolf Steiner (1984) *Die Kardinalfrage des Wirtschaftslebens*, Rudolf Steiner Verlag, Einzelausgabe, S. 29 –30. Vortrag vom 30. November 1921, auch erhalten in *Die Wirklichkeit der höheren Welten* (GA 79).
33 Rudolf Steiner, 26. Juni 1909, GA 112, S. 58.
34 Rudolf Steiner (1984, S. 31).
35 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 804–805); siehe auch GA 233a, 13. Januar 1924.

Eén of twee verenigingen?

Impliceert de constitutie van 8 februari 1925 dat we lid zijn van twee verenigingen? Wij begrijpen het zo, dat we lid zijn van één Gesellschaft, namelijk de Anthroposophische Gesellschaft van de Kerstconferentie 1923/24, waarvan de administratieve aspecten worden geregeld door de Verein AAG. Wezenlijk is, dat de esoterische *Gesellschaft* wordt gedragen en ondersteund door een exoterische *Verein*, maar niet door deze wordt bepaald.

Overwinning van de doodskrachten binnen de Verein AAG

De fysieke omhulling van de Anthroposophische Gesellschaft is nodig om in contact te kunnen komen met de aardse wereld: de Verein AAG maakt de Anthroposophische Gesellschaft juridisch handelingsbekwaam. Maar de inschrijving van de Verein AAG in het handelsregister betekent dat de Gesellschaft zelf “een reëel stervensproces doormaakt, doordat zij de doodskrachten in zich opneemt die vandaag de dag in de gehele moderne beschaving werkzaam zijn”[36]. Binnen de Verein AAG kunnen wij daadwerkelijk een belangrijke taak vervullen: “de vanuit de geest voortkomende overwinning van het ahrimanische karakter dat van oorsprong eigen is aan elke Verein”.[37]

De juridische vorm van 8 februari 1925 – een Verein met andere statuten dan die van de Kerstconferentie 1923/24 – ontstond in omstandigheden, waarin de statuten van de Kerstconferentie niet in het handelsregister ingeschreven konden worden. Intussen heeft het Zwitserse recht zich echter verder ontwikkeld. Als het vandaag de dag mogelijk zou zijn om de Verein AAG de oorspronkelijke Kerstconferentiestatuten te geven, dan zou de intentie van 29 juni 1924 – een Verein AAG met de statuten van de Kerstconferentie 1923/24 – nu verwerkelijkt kunnen worden.

‘Eenheid-vormende constituering’, vrijheid, en opstandingskracht

Wat betekent de eenheidvormende constituering tot slot voor de relatie tussen de Anthroposophische Gesellschaft, de Hogeschool en de Verein AAG?

Opmerkelijk is dat in de statuten van 3 augustus 1924 en 8 februari 1925 de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap niet expliciet wordt genoemd. Waarom is dat zo? In een Verein AAG met de statuten van de Kerstconferentie 1923/24 – zoals in het ontwerp van de Verein AAG van 29 juni 1924, en zoals ook vandaag de dag weer wordt voorgesteld[38] – wordt de Hogeschool wel genoemd; in dit geval wordt zij echter door de statuten van de Kerstconferentie gedragen.

36 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 804).
37 Prokofieff (2023), Anhang II, S. 821).
38 Siehe beispielsweise den ‘Vorschlag des Vorstands der Schweizer Landesgesellschaft für die Statuten der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft’ vom 3. Juli 2026.

Wat betekent het voor de Hogeschool en de Gesellschaft, als ze – door de inschrijving van de Verein AAG in het handelsregister – de wereld van het ‘exoterische’ recht worden binnengevoerd?

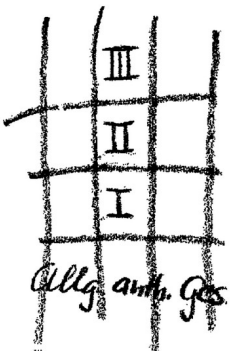

Tijdens de Kerstconferentie van 1923/24 schetste Rudolf Steiner de Hogeschool, met haar nog op te richten klassen en secties, gedragen door de “Allgemeine anthroposophische Gesellschaft”.[39] De Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap, waarin de geestelijke wereld zelf aanwezig moet kunnen zijn “als inspirator van datgene wat via haar secties in de samenleving en de buitenwereld moet uitstromen”[40] – gedragen door de Anthroposophische Gesellschaft van de Kerstconferentie, waar het zieleleven verzorgd en het vrije geestesleven verwerkelijkt moet worden.

De Vrije Hogeschool zelf is “met een zekere ‘onvrijheid’ verbonden”, omdat zij “een stichting van bovenaf [is], die op aarde alleen kan bestaan wanneer de puur geestelijke (en niet-juridische) wetten die haar grondslag vormen, strikt worden nageleefd”[41] – want

> “het geestelijke heeft nu eenmaal … zijn eigen wetten. Het geestelijke kent andere wetten dan die welke in de fysieke wereld heersen.”[42]

De statuten die Rudolf Steiner de Verein AAG gegeven heeft – zowel in het oorspronkelijke ontwerp van 29 juni 1924 als in de beide latere ontwerpen – laten het werk in de Hogeschool maximale vrijheid om volgens zijn eigen, geestelijke wetten te worden uitgevoerd, zodat het door de geestelijke wereld kan worden geïnspireerd. Als het werk in de Hogeschool op juridische of bureaucratische wijze, door een statuut of een programma, zou worden geregeld, dan zou dat getuigen “van de overwinning van de vorm op de geest, en dat betekent van onze nederlaag in de strijd met Ahriman”[43].

Tijdens de derde buitengewone algemene vergadering van de Verein des Goetheanum benadrukte Rudolf Steiner dat het programmatische ver van de Anthroposophische Gesellschaft verwijderd moest blijven:

> „Maar vanaf het ogenblik dat ik met Kerstmis het voorzitterschap van de Anthroposophische Gesellschaft heb overgenomen, kan ik zelf niet op verantwoorde wijze met het programmatische werken, om de eenvoudige reden dat al het programmatische, al het theoretische, alles wat met paragrafen werkt, mij niet om een persoonlijke reden, maar

39 Rudolf Steiner, 27. Dezember 1923, 10 Uhr vormittags, GA 260, Tafel 3, S. 113.
40 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 819).
41 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 819–820).
42 ‘Die Konstitution der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft’, GA 260a, S. 92.
43 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 822).

vanuit het hele wezen van onze antroposofische beweging werkelijk volkomen tegenstaat. Er kan alleen vanuit de werkelijkheid worden gewerkt."[44]

Twee weken later, in zijn toelichting op de Kerstconferentie van 1923/24 in Nederland, luidde het:

"Dat betekent echter tegelijkertijd dat de gehele Anthroposophische Gesellschaft geleidelijk aan op een andere basis gesteld moet worden, op een basis, die het mogelijk maakt, dat het esoterische onmiddellijk door de Anthroposophische Gesellschaft heen stroomt. En uit het daaraan tegemoetkomen van de overeenkomstige gezindheid van de kant van degenen, die antroposofen willen zijn, zal dat moeten bestaan, wat in de toekomst het eigenlijke wezen van de Anthroposophische Gesellschaft zal uitmaken."[45]

"In het volledige opnemen van de esoterische stroom, die voortaan door de antroposofische beweging zal gaan, zal de bloei, zal de vruchtbare ontwikkeling van de antroposofische zaak liggen. Er zal op worden toegezien dat niets bureaucratisch, niets uiterlijk administratiefs de Anthroposophische Gesellschaft raakt, maar dat alles uitsluitend berust op het menselijke dat binnen de Gesellschaft te verzorgen is".[46]

Zowel in de Hogeschool als in de Anthroposophische Gesellschaft gaat het om een vrijwillige erkenning van zijn taken door het menselijke ik. Als het wezen van de Anthroposophische Gesellschaft, of het werk in de Hogeschool door het juridische wordt (mede-)bepaald, dan werkt dit verlammend of zelfs verstorend:

"Wanneer het juridische principe doordringt in de Gesellschaft zelf, waarvan de hoofdopgave het verzorgen van het zielenleven is (§1 van de 'Statuten'), dan wordt het tot een hindernis voor haar vrije ontwikkeling (in de zin van initiatieven) en werkt het verlammend in haar leven, waarin alleen het puur menselijke element zou moeten heersen. Het binnendringen van het juridische element uiteindelijk in het domein van de Hogeschool werkt daarin niet alleen als een belemmering, maar al als een verstorende impuls. Want in haar moeten uitsluitend de geestelijke wetten werken."[47]

De constitutie die Rudolf Steiner in 1923/24 en op 8 februari 1925 aan de Anthroposophische Gesellschaft heeft gegeven zorgt ervoor, dat het programmatische, bureaucratische of uiterlijk administratieve buiten de Gesellschaft en haar Hogeschool blijft, opdat het zieleleven binnen de vereniging kan worden verzorgd, en de Hogeschool niet, zoals andere, reguliere hogescholen en universiteiten, tot een "kazerne"[48] wordt.

44 Rudolf Steiner, 29. Juni 1924, GA 260a, S. 503-504.
45 Rudolf Steiner, 18. Juli 1924, Ausführungen über die Weihnachtstagung in Holland', GA 260a, S. 334.
46 Rudolf Steiner, 18. Juli 1924, GA 260a, S. 336.
47 Prokofieff (2023, Anhang II, S. 819).
48 ‚Ernst Ziel «Von heute», Gedanken auf der Schwelle des Jahrhunderts', *Magazin für Literatur* 69 (10) 10 März 1900, in: Rudolf Steiner (1989) *Gesammelte Aufsätze zur Kultur- und Zeitgeschichte 1887–1901* (GA

Voor de toekomst

De constitutie die Rudolf Steiner de Anthroposophische Gesellschaft heeft gegeven was niet alleen bedoeld voor de eerste honderd jaar, maar ook voor de verre toekomst – ook in die zin, dat het misschien nog lang zou duren voordat we haar zouden gaan begrijpen.

Net als de Anthroposophische Gesellschaft is ook haar constitutie gegrondvest op de nieuwe Christelijke mysteriën. Dit is een feit dat geesteswetenschappelijk begrepen en vastgesteld kan worden. Dit feit dwingt ons ertoe elke constitutionele wijziging vanuit dit standpunt – dat wil zeggen uitgaande van het overwinnen van de krachten van de dood door de krachten van de opstanding – te beschouwen, te doorgronden, en geesteswetenschappelijk te onderbouwen.

31), S. 649.